

دختران و کاربرد اینترنت*

**
مریم فرهمند

چکیده

اینترنت، به عنوان یکی از کارآمدترین رسانه‌های جهانی برای برقراری ارتباط و تعامل بین‌المللی نقش تعیین‌کننده‌ای در انتقال فرهنگ و اطلاعات دارد. در ارتباط با استفاده از این فناوری، کشورهای جهان به دو دسته تولیدکننده و مصرف‌کننده تقسیم می‌شوند. امروزه، جوانان بیشترین سهم را در استفاده از این رسانه دارند و فناوری اینترنت نیز متقابلاً بر جوانان، تأثیرات مثبت و منفی می‌گذارد که بررسی این تأثیرات بر حسب جنسیت قابل تأمل است. در این نوشتار از طریق مطالعه اسنادی، تفاوت‌های جنسیتی در میزان استفاده، نوع کاربری و تأثیرات گوناگون اینترنت بر نوجوانان و جوانان دختر بررسی شده است. نتایج این مطالعه حاکی از آن است که تهدید هویت دختران، اعتیاد اینترنتی، فرهنگ‌پذیری از طریق اینترنت، درگیری در عشق‌های مجازی و سوءاستفاده‌های جنسی، تهدیدات جدی برای کاربران دختر می‌باشد.

کلید واژه

نوجوانان، دختران، اینترنت، فناوری اطلاعات، هویت، تفاوت‌های جنسیتی

---

* - تاریخ دریافت: ۱۳۸۷/۴/۳۰؛ تاریخ تصویب نهایی: ۱۳۸۷/۹/۶.
** - کارشناس ارشد مطالعات زنان پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی farahmand@ihcs.ac.ir

۱) مقدمه و طرح مسأله

توسعه ارتباطات و فناوری اطلاعات در دنیای مدرن امروز به یکی از مهمترین ابزارهای تکنولوژیکی برای بسیاری از صنایع دیگر همانند الکترونیک، مکانیک، هوا و فضا و... تبدیل شده است. این فناوری، مرزهای علوم و صنعت را در نوریده و به حیطه علوم انسانی وارد شده که نفوذ آن در پارادیم‌های این حوزه، چشم‌انداز جدیدی از ترکیب تکنولوژی با این علوم را پدید آورده است. این تأثیرات، مختصات ویژه‌ای را از فرهنگ‌های نوین بازتعریف می‌نماید و متغیرهای ساخت، توزیع و بازخورد پیام‌های این فرهنگ نیز ابزارهای خاص خود را داراست. این ابزار، فراتر از مرزهای جغرافیایی، زمینه حرکت از سوی جامعه «صنعتی» به سوی جامعه «اطلاعاتی» را فراهم نموده است. فناوری اطلاعات (IT) با نخستین نسل از پردازشگرهای رایانه‌ای به عرصه تحولات فوق‌العاده شگرفی تبدیل گشت. در دوره پست‌مدرنیسم با توان افزایشی در برنامه‌های رایانه‌ای، شدت نفوذ و همپوشانی این فرآیند در فرهنگ و علوم انسانی به بالاترین میزان در طول حیات این تکنولوژی رسیده است. در واقع، امروزه فناوری IT تعیین‌کننده مرز «دانایی» و شاخصه‌ای برای میزان توسعه‌یافتگی کشورها شده و کارایی آن از طبقه نخبگان به زندگی روزمره تسری یافته است.

شبکه‌های جهانی ارتباطی و اینترنت که در ارتباط تنگاتنگ با انتقال مفاهیم فرهنگی قرار دارند؛ همانند یک سیستم در هم تنیده، با پیام‌رسانی به اقصی نقاط جهان، رسالت رسانه‌ای خویش را به انجام می‌رسانند.

از جانب دیگر، جریان یکسویه اطلاعات و توزیع کنترل شده این فناوری، تقریباً به چالشی در فرآیند حفظ فرهنگ‌ها و حریم ملی و شخصی افراد بدل شده است که در جریان جهانی‌سازی و ایجاد وحدت رویه فرهنگی در کشورها، نقش به‌سزایی را ایفا می‌نماید. ورود و پردازش اطلاعات به این سیستم و تبدیل آن به یک ابر رسانه، اینترنت را به ابزاری استراتژیک با کاربردهای متعدد در چارچوب سیاست‌های جهانی مبدل ساخته که در ابعاد فضاهاى مجازى منجر به انقلابى عظیم گردیده است.

اینترنت بزرگترین سامانه‌ای است که تاکنون طراحی و اجرا شده است. این شبکه عظیم جهانی در اواخر سال ۱۹۶۰ با انگیزه همکاری و دسترسی چند سویه به منابع و مهارت‌های محاسباتی و امکان تعامل میان رشته‌ای علوم و مهندسی ایجاد گردید. از اواسط دهه ۹۰، اینترنت به صورت شبکه‌ای همگانی و جهان شمول درآمد. وابستگی بشر امروزی در زمانی چنین کوتاه به این فناوری به منزله آغاز دوران جدیدی درخصوص تولید و تبادل دانش است. اینترنت شبکه گسترده‌ای از اتصال میلیون‌ها رایانه به یکدیگر است که با اشتراک صفحات پردازشگر خود، تحت عنوان تارنما^۱، با یکدیگر در ارتباط هستند. در دهه ۹۰، رشد اینترنت در سراسر جهان معادل ۱۰۰ درصد در هر سال بوده که در سال ۱۹۹۷ به اوج خود رسیده است. استعارات مختلفی برای اینترنت به کار برده می‌شود که به لحاظ کاربرد آن در هر حیطه، معنای متفاوتی به خود می‌گیرد، فضای هوشمند^۲، ماتریکس^۳، بزرگراه اطلاعاتی^۴، گیگای الکترونیکی^۵، وی‌وی سیستم^۶، و... از جمله این نامگذاری‌هاست که در این فناوری رایج می‌باشد. در واقع شبکه گسترده جهانی^۷، ارتباط مجموعه‌ای از مستندات نوشتاری و تصویری است که با زبانی مشترک نوشته شده‌اند.

۲) اهمیت اینترنت در دنیای امروز

کاربرد رسانه‌های چندگانه‌ای چون اینترنت و جذابیت‌های این رسانه‌های جهانی، نشانگر اهمیت و جایگاه ویژه آن‌ها می‌باشد. امروزه بیش از نیم میلیارد نفر (۵۸۰ میلیون نفر) در سراسر جهان به اینترنت دسترسی دارند و استفاده از آن سالانه رشدی معادل ۱۰۰ درصد دارد (cf. Nua Internet Survey, 2002).

-
1. Website
  2. Cyberspace
  3. Matrix
  4. Information Superhighway
  5. Giga Electronic
  6. Vivi System به ظرفی گفته می‌شود که مملو از ویروس است.
  7. World Wide Web (www)

میزان دسترسی به فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی به کمک شاخص دسترسی دیجیتالی^۱ محاسبه می‌شود که در آن متغیرهایی نظیر سطح تحصیلات، اهمیت فرهنگی، زیرساخت‌های تکنولوژیکی، امکان دسترسی و محدوده آن، کیفیت ارائه خدمات مخابراتی و... مورد مطالعه قرار می‌گیرد؛ از آنجائی که مبنای فناوری IT براساس صفر و یک تنظیم می‌گردد، در این روش نیز رتبه هر کشور بین صفر تا یک در نظر گرفته می‌شود که سوئد با شاخص ۰/۸۵ در رتبه اول، کره با شاخص ۰/۸۲ در رتبه چهارم، آمریکا با شاخص ۰/۷۸ در رتبه یازدهم، امارات متحده عربی با شاخص ۰/۶۴ در رتبه سی و چهارم و ایران با شاخص ۰/۴۳ در رتبه هشتاد و هفتم قرار دارد. بنابراین در دنیای فناوری اطلاعات نیز، نوعی شکاف دیجیتالی مشاهده می‌گردد که عبارت است از فاصله افراد بهره‌مند از این فناوری و افرادی که به آن دسترسی ندارند. در مواقعی این شکاف، از شرایط جنسیتی و گاه تفاوت سنی تأثیر می‌پذیرد، به طور مثال در کره جنوبی ۷۱/۷ درصد از مردان و ۵۹/۲ درصد از زنان به اینترنت دسترسی دارند. شکاف دیجیتالی سالمندی نیز به این نکته اشاره دارد که میان میزان دسترسی جوانان و سالمندان به خدمات اینترنتی، اختلاف فاحشی وجود دارد (Koo, 2005: p 34). این نابرابری‌ها در سواد دیجیتالی از یک سو کاهش اطلاعات و پس ماندگی از علم روز را در کشورهای در حال توسعه ایجاد می‌نماید و از سوی دیگر، باعث می‌شود این رسانه تنها در اختیار صاحبان تکنولوژی اطلاعات باشد و به نوعی فنودالیسم اطلاعاتی منجر شود. در این حالت، تنها عده محدودی می‌توانند به تغذیه اینترنتی دست داشته باشند و در نتیجه شکاف میان کشورهای در حال توسعه و به اصطلاح توسعه یافته بیشتر و بیشتر می‌گردد. در حال حاضر نیز بیشترین فضای اشغال شده در اینترنت به ترتیب به سایت‌های آمریکایی، ژاپنی، انگلیسی، آلمانی، استرالیایی، کانادایی، هلندی و دیگر کشورهای به اصطلاح توسعه یافته اختصاص دارد و تا رتبه ۲۰ هیچ کشوری از مجموعه کشورهای در حال توسعه مشاهده نمی‌شود (Friedman, 2008:p 76).

این روند توانسته است همگام با سیاست‌های جهانی شدن به ابزاری مهم و حیاتی در این عرصه تبدیل شود. جهانی شدن با درنوردیدن مرزهای فرهنگی، گونه‌های جدیدی از اجتماع بشری را ترسیم می‌نماید و فضای مجازی اینترنت، در نمونه‌ای

کوچکتر چهره‌ای از جهانی شدن دانش و اطلاعات بشری است. به اعتقاد «توماس فریدمن»^۱، جامعه‌شناس آمریکایی، اینترنت و دیگر تکنولوژی‌های اطلاعاتی، دنیا را مجبور به پذیرش خود می‌کنند و این مسئله، بدون در نظر گرفتن مرزهای جغرافیایی، دوری یا نزدیکی و زبان صورت می‌پذیرد. «بی‌اندرسون»^۲، مدیر بخش بین‌الملل دانشگاه ییل نیز اینترنت را ابزاری فرا زمانی و فرا مکانی می‌داند (Kerby, 2004:p30). بنابراین، امروزه دیگر اینترنت تنها به لایه‌های تخصصی جوامع اختصاص ندارد، بلکه وارد زندگی روزمره افراد شده و تمامی گروه‌های سنی به اقتضای احتیاج و دیدگاه خود از آن بهره می‌برند. یکی از این گروه‌ها نوجوانان هستند که در سراسر دنیا حجم وسیعی از کاربران اینترنتی را به خود اختصاص داده‌اند.

۳) نظریات جامعه‌شناختی فناوری اطلاعات

فناوری ارتباطی و تأثیرات آن بر روابط اجتماعی و شخصی افراد، توجه بسیاری از اندیشمندان و صاحب‌نظران علوم انسانی نظیر جامعه‌شناسان، مردم‌شناسان و روانشناسان را به خود معطوف نموده است. برخی از این نظریه‌پردازان که به جبرگرایی معتقدند به نوعی خودباختگی و شیفتگی در مقابل تکنولوژی دچار شده‌اند. گروهی نیز با دیدگاهی کاملاً منفی‌گرایانه، مسائل و مشکلات فراروی بشر امروزی را ناشی از «همه چیز دانی» وی و عطش سیری‌ناپذیر توسعه فناوری می‌دانند. معتقدان به دوران پسامدرنیسم چون «مارک پوستر»^۳ و «ژان بودیلار»^۴ با اعتقاد به تخصصی شدن و انعطاف‌پذیری فناوری، بر این باورند که جامعه اطلاعاتی امروز با جامعه سنتی تفاوت دارد. متفکران نئومارکسیست نظیر «هربرت شیلر»^۵ و «دیوید هاروی»^۶ معتقدند علی‌رغم آن که امروزه اطلاعات به یک پارامتر کلیدی برای جوامع مدرن تبدیل شده است، هم‌چنان مناسبات جوامع قبلی (پس از فنودالیسم) بر جامعه اطلاعاتی حاکم می‌باشد.

-
1. Thomas Friedman
  2. B. Anderson
  3. Mark Poster
  4. John Budilar
  5. Harbert Shiller
  6. Daivid Harvey

۳-۱ دیدگاه جبرگرایانه

در این دیدگاه، فناوری به عنوان عامل پیش برنده در تاریخ محسوب شده و رویدادهای تکنیکی، علت تغییرات در جامعه و شرط اساسی سازماندهی اجتماعی قلمداد می‌شود. «مارشال مک لوهان»^۱ ابراز می‌دارد که رسانه همان پیام است و رسانه‌ها مجراهای ارتباطات و علت اصلی و اولیه تغییر فرهنگ هستند. به عقیده وی، رسانه‌ها می‌توانند روابط خانوادگی، محل کار، مدارس، دانشگاه‌ها، سیاست، بهداشت و حتی مذهب را تحت تأثیر قرار دهند.

۳-۲ نظریه بنیادی

در این دیدگاه، فناوری، ابزاری برای خدمت به کاربران تلقی می‌شود. در این تفکر، فناوری خنثی بوده و هیچ‌گونه محتوای ارزشی ندارد و افراد، بنا بر اهداف خود می‌توانند از آن استفاده یا سوء استفاده نمایند.

۳-۳ نظریه آرمانی / ضد آرمانی

علی‌رغم آن که ایجاد فناوری ارتباطی، همواره چالشی فرهنگی - اجتماعی را برای آینده اجتماع به همراه دارد، چنانچه کنترل تکامل جامعه در نظر گرفته شود، احتمالات فناوری نیز به صورت آرمانی و ضد آرمانی شکل خواهد گرفت. آرمان‌گرایان به امکانات آینده امیدوارند، اما ضد آرمان‌گرایان از آینده زندگی بشر و فناوری در هراسند؛ لذا با نگرش «فناوری گریزی» اظهار می‌دارند که به جای اتلاف انرژی برای برقراری ارتباط با دستگاه‌های تکنولوژیک، افراد نیز باید تلاش نمایند تا در کنار یکدیگر، فرآیند اجتماعی شدن را برای انجام کارها، ارتقاء بخشند.

۳-۴ نظریه فضای عمومی

براساس این نظریه که در اواخر قرن ۱۹ در انگلستان شکل گرفت و به گسترش فضای همگانی تأکید داشت، نوعی خودمختاری اجتماعی مستقل از دولت پدیدار شد. از نظر «هابرماس»^۲، رسانه‌ها مهمترین نقش را در فضای عمومی برعهده دارند و در این

---

1. Marshal MC Iohan
2. Habermas

میان، اینترنت، رسانه‌ای جهانی است که همه دانش‌ها و ایده‌ها در آن به اشتراک گذاشته می‌شود، همه می‌توانند آزادانه در آن به ابراز عقیده بپردازند و هیچ کس بر دیگری برتری ندارد. نظر هابرماس در مورد اینترنت را می‌توان چنین تحلیل نمود که در این رسانه، مردم می‌توانند به بهترین شکل در تمامی زمینه‌ها با یکدیگر به تبادل اطلاعات بپردازند و این مصداق کامل نظریه «کنش ارتباطی» وی است. برخلاف دیگر رسانه‌ها، در اینترنت به لحاظ هژمونیک و ایدئولوژیک هیچ وابستگی وجود ندارد و ابزار بحث که همان برابری و آزادی است کاملاً مشاهده می‌شود (ساروخانی، ۱۳۸۵: صص ۳۳-۳۵).

۴) نوجوانان و اینترنت

۴-۱) کاربری اینترنت و تفاوت‌های جنسیتی

نوجوانان، یکی از گروه‌های سنی هستند که علاقه شدیدی به اینترنت نشان داده‌اند. این رسانه به واسطه چندگانگی و هم‌چنین قدرت جذب افراد، جایگاه ویژه‌ای در میان این گروه سنی در سراسر دنیا پیدا کرده است. براساس مطالعات جدیدی که در مؤسسه پژوهشی پیو^۱ درخصوص تأثیر اینترنت بر زندگی نوجوانان صورت گرفته است، حدود ۹۳ درصد از نوجوانان آمریکایی کاربر اینترنت هستند و اغلب به اشتراک مطالبی چون فایل‌های ویدئویی، عکس و متن (درسی و غیردرسی) اقدام می‌نمایند. ۲۸ درصد از آنان صاحب وبلاگ هستند و اینترنت را به تلویزیون و سینما ترجیح می‌دهند. براساس همین مطالعه، پسرها به اشتراک گذاشتن فیلم و دختران به وبلاگ‌نویسی و اشتراک عکس علاقه‌مند هستند (Miller, 2002:p 56). نتایج این تحقیق در جدول زیر به صورت خلاصه آورده شده است.

جدول (۱): انواع کاربری اینترنت توسط نوجوانان امریکایی دختر و پسر

درصد	نوع کاربری
۹۲	ارسال و دریافت ایمیل
۸۴	جستجو برای سایت‌های سرگرمی
۷۴	ارسال فوری پیام
۶۹	دریافت اطلاعات برای سرگرمی‌های خاص فردی
۶۸	اخبار
۶۶	بازی و دانلود کردن بازی
۶۶	تحقیق درخصوص خدمات یا محصول پیش از خرید آن
۵۹	گوش دادن به موسیقی آنلاین
۵۵	چت
۵۳	دانلود موسیقی
۴۷	کنترل امتیازات مسابقات ورزشی
۳۹	بررسی سایت تیم‌ها و کلوب‌ها
۳۸	مراجعه سایتی که بتوانند عقاید خود را بیان کنند
۳۱	خرید آنلاین
۳۱	مراجعه به سایت‌هایی که بتوانند خرید و فروش نمایند
۲۶	سایت‌های بهداشتی و اطلاعاتی درخصوص سلامت
۲۴	ایجاد یک صفحه وب
۱۸	جستجوی برای اطلاعاتی که در موردشان زیاد نمی‌شود راحت صحبت کرد

به‌طور کلی، پسران بیش از دختران از ایمیل، خرید، جستجوی اطلاعات و پورنوگرافی استفاده می‌نمایند و دختران، با توجه به اعتماد کمتری که به اینترنت دارند، به برقراری ارتباط عاطفی و عاشقانه علاقه‌مندتر می‌باشند (Taci, 2001:p 52). در واقع، اینترنت به دنیای مجازی ایجاد ارتباط و ابراز عقاید نوجوانان تبدیل شده و این حالت در کشورهای گوناگون از شدت و ضعف برخوردار است. اینترنت، فضای لازم برای بروز هیجانات نوجوانان را فراهم می‌آورد؛ ایشان به راحتی می‌توانند در حالی که در محیط خانه یا مدرسه هستند با دیگران ارتباط برقرار نمایند. به طور کلی،

اینترنت شکل‌های جدیدی از انسان اجتماعی تولید می‌کند و نوجوانان به لحاظ انعطاف‌پذیری در پذیرش اجتماع جدید انسانی، بیشترین علاقه را به این رسانه نشان داده‌اند. گسترش و تعمیق تعلق نوجوانان به اینترنت، پژوهشگران را بر آن داشته است تا تأثیرات این رسانه را بر این گروه سنی مورد مطالعه قرار دهند. این تأثیرات مثبت و منفی در حوزه‌های متعدد آسیب‌شناسی قابل بررسی است و می‌تواند از چالش‌های اصلی حوزه جامعه‌شناسی و روانشناسی در آینده نزدیک باشد.

از آنجایی که هنوز مطالعه و پژوهش‌چندانی در خصوص تأثیرات اینترنت بر روی دختران و پسران به صورت مجزا صورت نگرفته است، تقریباً در برخی موارد، آن هم به صورت موردی، می‌توان این تفاوت‌ها را مشاهده نمود. اگر چه این تفاوت‌ها در زنان و مردان بزرگسال به لحاظ رشد شخصیتی و تمایز آشکار جنسیتی بررسی شده است، اما در بسیاری از موارد، نمی‌توان آن را به دنیای نوجوانان و جوانان تعمیم داد؛ زیرا این گروه‌های سنی در شرایطی کاملاً متفاوت قرار دارند و لذا برای پژوهش در این حیطه، باید روش خاصی در نظر گرفته شود. در این نوشتار سعی شده است تا با نگاهی کل‌نگر به این مقوله پرداخته شده و حتی‌الامکان، مصادیق تفاوت کاربری اینترنت بین دختران و پسران لحاظ گردد.

۲-۴) تأثیر اینترنت بر فرهنگ نوجوانان

استفاده از اینترنت و رسانه‌هایی که به صورت بین‌المللی عمل می‌نمایند به افراد اجازه می‌دهد تا با عناصر فرهنگی جدید آشنا شده و در کنار عناصر فرهنگی - ملی خود، از آنها استفاده نمایند. امروزه، مفاهیم کلاسیک فرهنگ در فرآیند جهانی‌سازی شمولیت خود را از دست داده‌اند و این مسئله، نکات مثبت و منفی بسیاری را در پی داشته است. آشنایی و تداخل فرهنگ کشورها با یکدیگر، به انواع خرده فرهنگ‌های جدید و پویایی آن‌ها منجر شده و می‌تواند زمینه‌ساز تعامل و توافق مردم دنیا و درک آنها از یکدیگر باشد. از سوی دیگر، این مسئله با ساختار شکنی‌هایی که ممکن است در این میان اتفاق بیفتد و نیز جریان تسلط بر فرهنگ‌های دیگر، شکل دیگری به خود خواهد گرفت. دورنمای فرهنگ در دنیای امروز سلسله مراتب حیرت‌آوری از استقلال و استنتاج در تعاریف مفاهیم را به همراه دارد. در رابطه با فرهنگ، این پارادایم‌ها

نام‌های جدیدی چون «سوپرمارکت فرهنگی»، «فرهنگ مجازی»، «موزائیک فرهنگی» و «فوق فرهنگ» به خود گرفته‌اند. «گوردن ماتئو»^۱ به نقل از «دیوید هاروی» در کاربرد استعاره «سوپرمارکت فرهنگی» می‌نویسد: این سوپرمارکت‌ها نیز مانند سوپرمارکت‌های غذایی در سال‌های اخیر، اجناس متنوع‌تری را عرضه می‌کنند. به عنوان مثال نخودهای کنیا، آواکادوهای کالیفرنیا، سیب‌زمینی آفریقای جنوبی، سیب‌های کانادایی و... همه در یک فروشگاه دیده می‌شوند و به لطف تلویزیون، ماهواره و اینترنت در سوپر مارکت فرهنگ نیز چنین وفوری وجود دارد (cf. Mathews, 2000).

لذا دسترسی و اطلاع افراد از جلوه‌های فرهنگی در گوشه و کنار دنیا بسیار به سهولت اتفاق می‌افتد و نوجوانان که از تأثیرپذیری و کنجکاوای بیشتری نسبت به سایر اقشار برخوردارند، به می‌زان بی‌شتی در معرض پیامدهای آن قرار می‌گیرند. در این میان، تفاوت‌گزینه‌های اطلاعات در استفاده دختران و پسران از این مرسولات و هم‌چنین میزان تأثیرپذیری آنها نیز قابل بررسی و ملاحظه می‌باشد. دختران به ایجاد ارتباط، جلب توجه، ایجاد عشق، دوستی و مد و پسران به سرگرمی و خرید اینترنتی گرایش بیشتری دارند (cf. Kornblum, 2007). به عنوان مثال، برپایی روز ولنتاین در ایران از طریق اینترنت و ماهواره و به‌طور عمده از سوی دختران رواج یافته است. برای فهم بهتر موضوع، می‌توان به تحقیقی که توسط اساتید دانشگاه الزهرا صورت گرفته است اشاره نمود. ۵۲/۸ درصد از پاسخ‌گویان این پژوهش را دختران و زنان جوان ۱۵-۲۵ تهرانی تشکیل می‌داده‌اند. براساس این تحقیق، ۹۰/۹ درصد از جوانان، روز ولنتاین را می‌شناختند و فقط ۷/۸ درصد از آنها با این مسئله آشنایی نداشتند. براساس نظر پاسخ دهندگان، اگر چه برگزارکنندگان روز ولنتاین معتقد بودند که این سنت ریشه در فرهنگ غرب دارد اما براین باورند که این مسئله قابل استفاده در سراسر دنیا است. در جدول زیر، میزان رشد و استقبال از این فرهنگ وارداتی ملاحظه می‌شود (مهدی‌زاده، ۱۳۷۶: ص ۱۰۷).

---

1. Gordon Mathews

جدول (۲): توزیع روند برگزاری روز ولنتاین از ۱۳۷۹ تا ۱۳۸۵

سال	فراوانی	فراوانی تجمعی
۱۳۷۹	۵	۲/۲
۱۳۸۰	۱۵	۶/۷
۱۳۸۱	۳۰	۱۳/۲
۱۳۸۲	۴۷	۲۰/۶
۱۳۸۳	۸۸	۳۸/۴
۱۳۸۴	۱۱۸	۵۱/۴
۱۳۸۵	۱۵۳	۶۶/۶

نفوذ فرهنگ خشونت (از طریق بازی‌های رایانه‌ای)، بی‌پروایی و آزادی جنسی (از طریق سایت‌های پورنو و چت روم‌ها)، رواج اصطلاحات و کلمات جدید که اخیراً در میان نوجوانان بسیار متداول شده است و... نشان از تأثیر و میزان اهمیت اینترنت در ساخت فرهنگ نوجوانان جامعه دارد.

۳-۴) اینترنت و آموزش نوجوانان

مفهوم توسعه‌دانی با پدیده فناوری اطلاعات و ارتباطات پیوند خورده است. گسترش آموزش با در نظر گرفتن گستردگی جوامع، تعلیم و تربیت شهروندان به شیوه‌های مدرن، کمبود فضای فیزیکی و هزینه‌های ساخت آن، محدودیت زمانی برای افراد و مشکلات ترافیکی در جامعه امروز، اهمیت آموزش از راه دور (اینترنتی) را دوچندان نموده است. اولین دوره دانشگاهی با استفاده از اینترنت، در سال ۱۹۹۰ در دانشگاه‌های آمریکا و هند و سپس در اروپا راه‌اندازی شد. در این فرآیند، مطالب درسی از طریق پست الکترونیکی برای دانشجویان ارسال می‌گردید. آموزش مبتنی بر اینترنت یا برخط^۱، شکل تازه‌ای از آموزش از راه دور است که با فناوری شبکه، امکان یادگیری سریع‌تر، ارزان‌تر و قابل دسترس‌تر را برای همگان فراهم می‌آورد. با توجه به این که

---

1. On-Line

نوجوانان در سنین اوج آموزش و یادگیری می‌باشند، این نحوه آموزش برای این قشر، از اهمیت خاصی برخوردار است. اینترنت می‌تواند به ابزار مهمی برای انجام تکالیف مدرسه و آموزش‌های اصلی و جنبی دانش‌آموزان تبدیل شود. گرایش نوجوانان به ابزار مدرن و اطلاعات جدید و روزآمد از یکسو و جذابیت سمعی و بصری موجود در اینترنت از سوی دیگر، توانسته است در جذب این قشر از جامعه مؤثر باشد. آموزش از طریق اینترنت و ایجاد شبکه‌های گفتگو بین دانش‌آموزان و معلمان بدون حضور فیزیکی در کلاس‌های درس که مشکلاتی نظیر رفت و آمد، پوشیدن لباس فرم و... را در پی دارد، چشم‌انداز جدیدی از شیوه‌های مدرن آموزش را ترسیم می‌نماید. امروزه دانش‌آموزان در کشورهای به اصطلاح پیشرفته، اینترنت را جزء لاینفک آموزش خارج از مدرسه می‌دانند. مؤسسه «پروژه زندگی آمریکایی و اینترنت»^۱ در تحقیقات خود در سال ۲۰۰۰، ۷۵۴ دانش‌آموز ۱۲ تا ۱۷ سال و والدین آنها را مورد مطالعه قرار داده است. بر مبنای این پژوهش، اکثریت آنها اینترنت را امری حیاتی و ضروری دانسته‌اند، به خصوص اینکه در این روش، نوجوانان به کتابخانه‌های دیجیتالی متصل شده و دیگر مسائل و مشکلات امانت گرفتن کتاب از کتابخانه‌های عادی را ندارند. ۷۱ درصد از دانش‌آموزان پاسخگو در این تحقیق، اینترنت را اولین و اساسی‌ترین منبع دریافت اطلاعات برای انجام پروژه‌های مدرسه اعلام کرده‌اند (Lenhart, 2001: p 35).

کیفیت بالاتر در ارائه مطالب آموزشی از مزایای دیگر استفاده از اینترنت می‌باشد. در روش سنتی، کیفیت یادگیری مطالب ارائه شده در کلاس به پارامترهای زیادی از جمله عوامل محیطی، وضعیت و شرایط جسمی و روحی استاد و... بستگی دارد؛ در حالی که در آموزش اینترنتی، مطالب استاندارد شده توسط تیم‌های مجرب تهیه می‌شود و دانش‌آموز به کرات می‌تواند از آنها استفاده نماید.

افزایش میزان اثربخشی و بازده آموزشی نیز از دیگر برتری‌های این نحوه تعلیم نسبت به روش‌های سنتی است. از آنجائی که در این سیستم کلیه مباحث درسی به صورت فردی در اختیار دانش‌آموز قرار می‌گیرد، میل و رغبت وی برای یادگیری و تمرین بیشتر می‌شود. دسترسی به بانک سؤالات امتحانی، امکان بحث و تبادل نظر با

دانش‌آموزان و اساتید دیگر مدارس و بانک اطلاعات و نرم‌افزارهای مرتبط با مطالب درسی نیز از دیگر عوامل افزایش بازده آموزشی با این روش مدرن است. آموزش الکترونیکی نیازمند شرایط و زیرساخت‌هایی است که متأسفانه در کشورهای در حال توسعه به نسبت کشورهای توسعه یافته کمتر است.

۴-۴) نوجوانان و پدیدهٔ اعتیاد به اینترنت

مسئله استفاده افراطی از اینترنت که به نام اعتیاد اینترنتی شهرت یافته است، سال‌ها مسئله جنجال‌برانگیز روانشناسان و جامعه‌شناسان در این حوزه شناختی بود. دانشمندانی چون «یونگ»^۱ و «برنر»^۲ درصد برآمدند تا بدانند آیا چنین پدیده‌ای از لحاظ علمی وجود دارد یا خیر. یونگ با استفاده از معیارهای تشخیص در افراد قمارباز، ۴۹۶ آزمودنی داوطلب شرکت در تحقیق «بررسی اعتیاد به اینترنت» را مورد مطالعه قرار داد. براساس معیارهای او، ۱۰۰ نفر غیرمعتاد و ۳۹۶ نفر معتاد شناخته شدند. وی با مطالعه رفتار، تماس تلفنی و مصاحبه با این افراد دریافت که واقعاً اعتیاد به اینترنت وجود دارد (cf. Young, 1998).

سهولت دسترسی نوجوانان به اینترنت در خانه، مدرسه، مراکز تفریحی، کتابخانه‌ها و نیز چندگانگی استفاده از اینترنت، نوجوانان را به مرکز ثقل این رسانه تبدیل نموده است. در سال ۲۰۰۵، بیش از ۷۷ میلیون کودک و نوجوانان وارد فضای سایبر شده‌اند. (غمامی، ۱۳۸۴: ص ۴۵). افزایش توجه و استفاده نوجوانان از اینترنت، پدیده‌ای به نام اعتیاد اینترنتی را در پی داشته است که مانند سایر اعتیادها با علل و علائم خاصی همراه است. علل گرایش به اینترنت، موضوعی بین رشته‌ای است که از چند جهت قابل بررسی می‌باشد، اما بیشترین سهم به عوامل روانی و اجتماعی تعلق دارد.

۴-۴-۱) نظریه پویایی روانی و شخصیت

این نظریه، ریشه‌های اعتیاد فرد به اینترنت را مرتبط با شوک‌های روحی یا کمبودهای عاطفی دوران کودکی می‌داند. بسته به حوادث آن دوران، فرد برای توسعه یک رفتار اعتیادآمیز مستعد می‌شود. در این حالت، آنچه که اهمیت دارد

---

1. Young
2. Bernner

موضوع یا فعالیت نیست، بلکه مبنایی است که وی تحت آن حالت معتاد می‌گردد (Duran, 2003:P 2).

۲-۴-۴) مبنای رفتاری

براساس دیدگاه کنشگری، افراد برای دریافت پاداش‌هایی نظیر فرار از واقعیت، رسیدن به لذت، سرگرمی و عشق‌های اینترنتی وارد اینترنت می‌شوند (Ibid).

۳-۴-۴) فرآیندهای بیولوژیکی

اختلالات شیمیایی در مغز و اعصاب، عوامل وراثتی و مادرزادی و... نیز از دلایل روی آوردن افراد به اعتیاد است. در این مورد، احتمالاً استفاده فرد از اینترنت باعث تحریک فرآیند عصبی - بیولوژیکی می‌شود.

تجربه اتصال به منبع نامحدود اطلاعات، احساس ریسک‌پذیری و مخاطره‌جویی، ارتباط با دیگران در اتاق‌های چت، حرکات تصاویر، صدای موسیقی، تصاویر و مطالب مربوط به پورنوگرافی و خرید آن‌لاین از جمله عواملی است که با تحریک سیستم فرارسان در مغز و اعصاب نوجوانان و افزایش فعل و انفعالات شیمیایی، نوعی احساس لذت و سرخوشی اعتیادآور را ایجاد می‌نماید.

۴-۴-۴) تبیین شناختی - رفتاری

از دیدگاه رفتاری - شناختی، مواجهه نوجوان با اینترنت، وی را در موضع آسیب‌پذیر قرار می‌دهد که نشانه‌هایی نظیر افکار وسواسی درباره اینترنت، تیک‌های عصبی، ناتوانی در متوقف کردن استفاده از اینترنت و مهم‌تر از همه، باور به اینکه اینترنت تنها دوست وی است را به دنبال دارد.

۵-۴-۴) عوامل اجتماعی

پیوندهای اجتماعی موجه (از جمله پیوندهای خانوادگی) شامل ۴ گروه: علاقه به دیگران؛ تعهد به خانواده، شغل و دوستان؛ مشغولیت و مشارکت مداوم در فعالیت زندگی و اعتقاد به ارزش‌ها و اصول اخلاقی جامعه می‌باشد. گسست و ضعف در هر

یک از این پیوندها، باعث بروز رفتارهای نابهنجار و انحرافی در فرد می‌شود که ممکن است پیش زمینه اعتیاد قرار گیرد. ضعف در پیوندهای خانوادگی و ارتباط با گروه همسالان از عوامل مهم و انکارناپذیر اعتیاد به اینترنت در نوجوانان است. در حقیقت، نوجوانانی که از تماس‌های اجتماعی کناره‌گیری می‌کنند از اینترنت به‌عنوان ابزاری برای فرار از واقعیت استفاده می‌نمایند (cf.Lim, 2004).

بر مبنای تحقیقات، یکی از آثار وابستگی به اینترنت این است که افراد وابسته، زمان کمتری را با خانواده سپری می‌کنند. از علائم این وابستگی، گوشه‌گیری، اختلال در الگوی خواب، احساس نیاز به تنها بودن و فراموش کردن مسئولیت‌های خانوادگی است. یونگ در تحقیقات خود دریافت که ۵۸ درصد دانش‌آموزان پس از استفاده افراطی از اینترنت در نمرات خود افت شدید داشته و به‌طور قابل ملاحظه‌ای غیبت داشته‌اند. اگرچه به دلیل قابلیت‌های زیاد، اینترنت به عنوان یک ابزار ایده‌آل آموزشی شناخته شده است؛ اما متأسفانه دانش‌آموزان به جای انجام فعالیت خلاقانه، اغلب در سایت‌های نامربوط، اتاق‌های چت و سرویس‌های دوست‌یابی به گشت و گذار می‌پردازند. این نوجوانان به سادگی خسته می‌شوند، کمرو و خجالتی هستند و در مواردی به افسردگی مبتلا می‌شوند (Chebbi, 2000:p 181).

در تحقیقی که در سال ۱۳۸۴ از دختران دبیرستانی سه پایه اول، دوم و سوم دبیرستان‌های دولتی در سطح شهر تهران صورت گرفته است، میزان نرخ شیوع اعتیاد به اینترنت مورد بررسی قرار گرفت. این تحقیق نشان داد که نرخ شیوع اعتیاد به اینترنت در دختران دبیرستانی شهر تهران ۳/۲ می‌باشد که در حد کمترین ارقام به دست آمده در تحقیقات کشورهای دیگر (بدون تمایز جنسی) و در حدود کشورهای همچون نروژ (۱/۹۸ درصد)، فنلاند (۲ درصد)، استرالیا (۴درصد) و تایوان (۵/۹ درصد) است. نتیجه دیگر تحقیق این بود که کاربران معتاد، نسبت به کاربران معمولی و غیرکاربران، به‌طور معنادار، رفتارهای اجتماعی نامناسب بیشتری دارند؛ همچنین دخترانی که به اینترنت وابستگی شدید دارند، به‌طور معناداری سرکش‌تر هستند. نکته جالب توجه در این تحقیق این است که اعتیاد به اینترنت در دختران، نسبت به پسران از عواقب سوء کمتری برخوردار است (قاسم‌زاده، ۱۳۸۵: ص ۱۹۳).

۴-۵) اینترنت و هویت نوجوانان

در فضای مجازی سایبر، حضور افراد می‌تواند کاملاً متفاوت از جنسیت، شخصیت و شکل ظاهری ایشان باشد. به همین لحاظ، کاربران و به‌خصوص نوجوانان، فضای سایبر را بهترین موقعیت برای ابراز احساسات و عقاید خود فارغ از ملاحظات دنیای حقیقی می‌دانند. نوجوانان در فرآیند تشکیل هویت واقعی خویش با چالش‌های متعددی مواجهند و می‌توانند هر کدام از این حالت‌ها را در اینترنت تجربه نمایند. به عنوان مثال در زمینه هویت جنسی، معمولاً دختران نوجوان در اتاق‌های چت، خود را پسر و پسران خود را دختر معرفی می‌نمایند و این حالت در دختران بیشتر اتفاق می‌افتد (cf. Suler, 2007).

هنگامی که نوجوان در فضای سایبر قرار می‌گیرد (البته این حالت در بزرگسالان نیز مشاهده می‌شود)، ترجیحاً شخصیت مجازی^۱ را برای خود برمی‌گزیند. این همسان‌گزینی گاه شبیه به شخصیت و هویت واقعی وی و گاه کاملاً متضاد می‌باشد. پژوهشگران در این حوزه برای بررسی و مطالعه این‌گزینه‌ش، شخصیت‌های مجازی را به گروه‌های مختلفی تقسیم نموده‌اند تا بتوانند با دسته‌بندی انتخاب‌ها، روش یکسانی را اتخاذ نمایند. مک ویلیام^۲ در سال ۱۹۹۳، اولین دسته‌بندی را به لحاظ روانی و شخصیتی انجام داد که پایه‌ای برای این نوع مطالعات قرار گرفت. دسته‌بندی وی شامل موارد زیر می‌باشد:

- شخصیت خودشیفته: این شخصیت قدرت طلب است، از تعریف و تمجید لذت می‌برد و خود را ممتاز و ویژه می‌داند.
- شخصیت انزوطلب: این گروه از افراد، خود را بریده و متفاوت از سایرین می‌دانند و نوعی احساس نخبگی در خود دارند.
- شخصیت شکاک: این گونه افراد، بی‌اعتماد، منزوی، سرد و مجادله طلب هستند.

---

1. Avatar
2. MC William

- شخصیت بدبین: افراد این دسته بدبین و منفعل بوده و از اعتماد به نفس پایینی برخوردار هستند.
  - شخصیت شیدا: انرژی زیاد، بزرگ‌نمایی و افزون‌گرایی از خصوصیات افراد این گروه می‌باشد.
  - افراد با عقده شخصیتی: افراد این گروه، جدی و رسمی بوده و همواره در حال کنترل خود هستند و به جزئیات بسیار اهمیت می‌دهند.
  - شخصیت ظاهر‌ساز: این افراد به دنبال جذابیت و جلب توجه می‌باشند. احساساتی بودن و وابستگی سریع از دیگر خصوصیات ایشان است.
  - شخصیت مالیخولیایی: افراد این گروه گوشه‌گیر بوده و به جادو و خرافات اعتقاد دارند و به طور کلی دارای شخصیتی عجیب می‌باشند.
- علاوه بر این گروه‌های شخصیتی، گونه‌های دیگری از شخصیت‌های مجازی نیز در اینترنت دیده شده‌اند که به این ترتیب می‌باشند: شخصیت‌های کارتونی، جایگزینی شخصیت افراد مشهور با خود (به عنوان مثال دختران خود را به جای هنرپیشه‌های هالیوودی تصور می‌کنند)، شخصیت‌های شیطانی (تصویری از بخش تاریک شخصیت هر فرد) و شخصیت دگرجنس‌گرایی (که در دختران این حالت بیشتر بوده و معمولاً با هویت پسرانه خود را ابراز می‌نمایند) (Ibid).
- ایجاد هویت جدید با هر کدام از اشکال فوق‌الذکر از چند جهت قابل بررسی و ملاحظه است:

۱. تلقین این هویت جدید و هم‌ذات‌پنداری با آن، نوعی اختلال شخصیت را در نوجوان ایجاد می‌نماید که ممکن است در رشد شخصیت حقیقی وی تأثیر بگذارد.
۲. درگیری ذهنی برای رشد و پرورش شخصیت مجازی در نوجوانان، باعث افت ارزش‌های اخلاقی و ایجاد پتانسیل بزهکاری در شخص می‌گردد. دروغ‌گویی برای دفاع هر چه بیشتر از این شخصیت، فریبکاری، کنجکاوی در مسائلی که متناسب با شرایط سنی نوجوان نیست و به‌طور کلی، تمرین و تجربه «خود غیرواقعی» برای آنان، گاه با تابوشکنی شدیدی همراه خواهد بود. به‌عنوان مثال، دختری که سعی می‌کند خود را پسر جلوه دهد ناگزیر است تا تمامی جنبه‌های فیزیکی و روانی

جنس مخالف را دانسته و بتواند با تقلید از حرکات و رفتارهای پسرانه در فضای سایبر که عموماً اتاق‌های چت و گفتگو هستند، شخصیت کاذب خود را حفظ نماید.

۳. احساس عذاب وجدان یا احساس حقارت نسبت به شخصیت مجازی از دیگر مشکلات هویت‌سازی اینترنتی در نوجوانان و به‌ویژه دختران است. «سولر»^۱، روانشناس آمریکایی، در این خصوص می‌گوید: هنگامی که دختر جوانی خود را با یکی از هنرپیشه‌ها همذات‌پنداری می‌نماید، نسبت به ظاهر خود احساس حقارت نموده و در واقع از «خود» رضایتی ندارد. این مسئله نه تنها در اعتماد به نفس وی اختلال ایجاد می‌کند، بلکه ممکن است وی را دچار حسادت شدید نسبت به سایرین کند (Ibid).

۴. رشد خیالبافی و قرار گرفتن در دنیای فانتزی نیز باعث می‌شود تا شخص نوجوان در تضاد با شخصیت واقعی خویش قرار گیرد. از آنجایی که نوجوان شناخت کاملی از هویت واقعی خود ندارد، این نوع حرکت متناوب از دنیای حقیقی به دنیای مجازی و بالعکس، ایجاد حالت شخصیت دوگانه را در نوجوانان تقویت می‌نماید. با توجه به این که رؤیا و خیال‌پردازی، بخش پنهان آرزوهای هر فرد را تشکیل می‌دهد، هدایت این رؤیاپردازی در دنیای سایبر از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و می‌تواند طیفی از هنجار تا ناهنجار را دربرگیرد. نکته قابل توجه اینجاست که تعریف هنجار و ناهنجار در فرهنگ هر کشور متفاوت است و در فضای غیرقابل کنترل اینترنت، این تعاریف گاه در تضاد با یکدیگر قرار می‌گیرند. به‌عنوان مثال در کشورهای غربی، ارتباط جنسی در سنین نوجوانی اتفاق افتاده و امری طبیعی تلقی می‌گردد، در حالی که در کشورهای خاورمیانه، این مسئله خارج از چارچوب ازدواج امری کاملاً مذموم و نوعی ناهنجاری اجتماعی به‌شمار می‌رود.

۶-۴) بازی، خرید و سرگرمی در اینترنت

گسترش بازی‌های الکترونیکی و سرگرمی‌های اینترنتی در بین قشر جوان، نشانه اهمیت اینترنت برای پر کردن اوقات فراغت و تفریح آنان است. مطالعات اخیر که در

---

1. Suler

برخی کشورهای در حال توسعه مانند هند^۱ صورت گرفته است نشان می‌دهد که نوجوانان، ۲۶ برابر بیش از استفاده‌های آموزشی به بازی‌ها و سرگرمی‌ها علاقه نشان داده‌اند (cf. Natu, 2005).

اگر چه بازی و سرگرمی یکی از نیازهای اساسی برای تخلیه هیجان و رشد خلاقیت‌های ذهنی به‌شمار می‌رود، اما تأثیر بازی‌های خشن یا استفاده بیش از حد از این سرگرمی‌ها، علاوه بر ایجاد مشکلات روحی، عدم توانایی در مهار کردن تمایلات، ایجاد بی‌ارادگی و تبلی، مشکلاتی جسمانی نیز برای نوجوانان در حال رشد ایجاد می‌کند که مشکلات بینایی ناشی از تمرکز و نزدیکی با مانیتور رایانه، صدماتی که به سیستم اسکلتی در اثر نشستن طولانی و نامناسب وارد می‌شود و چاقی از آن جمله است (رک. صادقیان، ۱۳۸۶).

از سوی دیگر، برخی از این سرگرمی‌ها و بازی‌ها نیز با شمایی قمارگونه و با هدف کسب درآمد در اینترنت طراحی می‌شوند که علاوه بر تحریک و تحریص انگیزه‌های نوجوانان، سوء استفاده‌های مالی و احساس سرخوردگی را در صورت بازنده شدن برای آنان در پی خواهد داشت. لذا به نظر می‌رسد انتخاب نوع و میزان استفاده از بازی‌ها باید با مشورت والدین و مربیان مدارس صورت پذیرد تا خطرات ناشی از آن به حداقل کاهش یابد.

یکی از امکانات ویژه اینترنت، امکان تجارت و خرید آن لاین است که این رسانه را به عرصه بی‌رقیب تجارت نوین تبدیل نموده است. کاربران اینترنت و از جمله نوجوانان، سالانه میلیون‌ها دلار محصولات گوناگون از طریق اینترنت فروخته یا می‌خرند. این مسئله علاوه بر مزایایی چون سهولت در خرید، حذف رفت و آمدهای غیر ضروری و... مخاطراتی نیز در پی دارد؛ به عنوان مثال می‌توان به کلاهبرداری‌های اینترنتی از نوجوانان، اسراف در خرید و سوء استفاده از اعتبار والدین یا سایرین اشاره نمود. به طور کلی، ترویج فرهنگ مصرف و مدگرایی و هم‌چنین تبدیل اینترنت به شاهراه تبلیغاتی و چرخه اقتصادی از مصادیق ارتقا این ابزار می‌باشد که باید مورد بررسی کارشناسانه قرار گیرد.

---

۱. هند، خود از تولید کنندگان بازی‌ها و نرم‌افزارهای سرگرمی به‌شمار می‌آورد.

۷-۴) چت، دوستیابی و عشق‌های مجازی در اینترنت

یکی از روش‌های جدید دوستیابی، بازاریابی و به‌طور خلاصه ایجاد ارتباط با سایرین، استفاده از اینترنت است. در این مقوله، اتاق‌های گفتگو که به چت روم‌ها معروف هستند و در سایت‌های گوناگون در دسترس همگان قرار دارند، بیشترین نقش را ایفا می‌کنند. سایت‌های قدرتمندی نظیر یاهو^۱، گوگل^۲، اکسایت^۳ و... مرتباً در حال ارتقاء و افزایش قدرت مانور در چت روم‌ها و سایت‌های زیرمجموعه دوستیابی و همسریابی خود هستند. در حال حاضر، در هر لحظه، رقمی حدود ۵۰۰ هزار تا یک میلیون نفر به‌صورت آنلاین در چت روم‌ها وارد شده و مشغول گفتگو می‌باشند. افزایش امکانات تصویری در این سایت‌ها باعث شده است تا با نصب یک دوربین کوچک روی مانیتور، امکان ارتباط چهره به چهره نیز فراهم شود تا فضای ارتباطی حالتی طبیعی‌تر به خود بگیرد. این فناوری پیشرفته، انقلابی در نزدیکتر شدن افراد در سراسر دنیا به یکدیگر ایجاد کرده است. اما این ارتباط در چت روم‌ها و از طریق اینترنت، نوع جدیدی از عشق‌های مجازی را ایجاد نموده که به عشق‌های اینترنتی^۴ معروف است. دکتر سولر اظهار می‌دارد که این نوع عشق‌ها ممکن است واقعی باشد، اما چون هنوز به مرحله تماس جنسی نرسیده است از نوع عشق‌های افلاطونی به حساب می‌رود. البته این مبحث در نوجوانان صدق نمی‌کند، چرا که در عشق افلاطونی افراد عاشق تفکر یکدیگر می‌شوند، در حالی که در نوجوانان، اولین تجربه‌های حس کنجکاوی نسبت به جنس مخالف به عشق منجر می‌شود (cf. Suler, 2007).

در این میان، دختران به لحاظ احساس خطر یا بروز حالت شرم در حضور جنس مخالف، ترجیح می‌دهند تا در دنیای مجازی و فارغ از دغدغه‌های حضور واقعی به گفتگو بپردازند. دختران در این شرایط به لحاظ غلیان احساسات و گرایشات جدید و ناملموس در خود، علاقه وافری به این نوع ارتباط نشان می‌دهند و به‌طور معمول از هویت‌ها و شناسه‌های غیرواقعی برای حضور و معرفی خود استفاده می‌نمایند (Len hart, 2001:p 42).

1. Yahoo
2. Google
3. Excite
4. Cyber-romance

این ارتباطات معمولاً از طریق پست الکترونیک (ایمیل) ادامه می‌یابد و پس از مدتی با ارتباطات تصویری (استفاده از وب کم^۱) شکل تازه‌ای به خود می‌گیرد که سرانجام به ملاقات حضوری می‌انجامد. متأسفانه در اغلب موارد افراد با انگیزه‌های متفاوتی در این ارتباط وارد می‌شوند که عواقب سوء آن متوجه فرد نوجوان، به‌خصوص دختران خواهد بود.

در ایران نیز چت، علاوه بر جنبه‌های سرگرمی، در اغلب موارد به‌عنوان جایگزین و جبرانی برای کمبودها، احساس حقارت‌ها و... از سوی دختران انتخاب می‌شود. دختران نسل جدید نسبت به مادر و مادر بزرگشان برون‌گراتر شده و به راحتی از خود و زندگی خصوصی‌شان حرف می‌زنند؛ لذا در کنار فرصتی که این فناوری برای دختران ایجاد نموده، تهدیدهای جدی نیز متوجه آنان شده است. بررسی پیام‌های مبادله شده در چت روم‌های ایرانی از تناقض، ابراز احساسات زشت و رکیک و... حکایت دارد. بر اساس نتایج مطالعاتی در این زمینه، دو سوم کسانی که از طریق چت با هم آشنا شده‌اند رابطه شخصی برقرار می‌کنند و ۲۷/۹ درصد این روابط به شکل وابستگی‌های عاشقانه در می‌آید. مرکز آمار اینترنت جهان در فوریه ۲۰۰۵، تعداد کاربران اینترنتی در ایران را چهار میلیون و هشتصد هزار نفر اعلام نمود که ۴۷ درصد این رقم را زنان و دختران ایرانی تشکیل می‌دادند. ۶۲ درصد دختران ایرانی به‌طور متوسط ۱۱ ساعت در هفته چت کرده و حداقل ۳۰ درصد نیز ۲۰ ساعت در هفته مشغول چت کردن و دوست‌یابی می‌باشند (هنرپروران، ۱۳۸۵: ص ۱۵۵).

۴-۸) هزینه‌نگاری و سوء استفاده جنسی از نوجوانان در اینترنت

یکی از مهمترین خطرات استفاده نوجوانان از اینترنت، بازدید از سایت‌های پورنو و خواندن هزینه‌نگاری‌هایی است که به سهولت از طریق اینترنت در دسترس افراد قرار می‌گیرد. تعداد این سایت‌ها در اینترنت که به‌صورت تخصصی و با نامی مرتبط به مسائل جنسی فعالیت می‌نمایند، حدود چهل هزار مورد است. چنانچه آمار برخی سایت‌ها را که حاوی مطالب و عکس‌های پورنوگرافیک هستند، اما به‌طور مستقیم به آن نمی‌پردازند، به این آمار اضافه شود، حجم غیرقابل باوری از این هزینه‌نگاری‌ها در

---

1. Web Camera

اینترنت به دست خواهد آمد (Nation Research council Report, US, 2006). در تحقیقات صورت گرفته در این زمینه در آگوست سال ۲۰۰۵ (فقط در یک ماه) ۷۱/۹ میلیون نفر از سایت‌های هرزه‌نگاری بازدید نموده‌اند (cf. Com Score). «رسانه‌های ایمن برای خانواده‌ها»، بیشترین بازدید کننده از این سایت‌ها را نوجوانان ۱۲ تا ۱۷ سال تشکیل می‌دهند (cf. Family Safe Media, statistical Report, December 2005).

به بیان «جاسپر هامیل»^۱، استاد دانشگاه اسکاتلند، دختران نوجوانی که در معرض سایت‌های پورنوگرافی قرار می‌گیرند در سنین پایین‌تری بکارت خویش را از دست می‌دهند. طی تحقیقی که مجله روانشناسی سایبر انجام داده است، نوجوانان ۱۲ تا ۱۷ ساله که این سایت‌ها را بازدید می‌کنند، بسیار زودتر از سایرین ارتباط جنسی برقرار کرده و دچار مشکلات بسیاری از جمله بیماری‌های مقاربتی و حاملگی‌های ناخواسته می‌شوند (cf. Hamill, 2008).

«کترین هارپر»^۲، عضو انجمن زنان ضد پورنوگرافی در اسکاتلند نیز نسبت به عواقب سوء ارتباط جنسی زودرس در نوجوانان هشدار داده و اظهار می‌نماید که این ارتباطات که به نوعی بیماری عروقی و حتی بیماری‌های چشمی منجر می‌شود، در جوانانی که در سنین ۱۱ تا ۱۷ سال تجربه جنسی داشته‌اند، بیشتر دیده می‌شود (Harper, 2008: p 44). در واقع یکی از دغدغه‌های والدین درخصوص استفاده فرزندان‌شان از اینترنت، تحریکات مستقیم و غیرمستقیم جنسی است که آثار زیان‌بار روحی و جسمی آنان را در پی خواهد داشت. در چت روم‌ها نیز حجم بالای تبادل پورنوگرافی و ورود افراد گوناگون به اتاق‌های گفتگو مخاطراتی را برای نوجوانان، به‌خصوص دختران جوان ایجاد نموده است. متأسفانه ۱۰۰/۰۰۰ صفحه وب در اینترنت وجود دارد که به نوعی حاوی تصاویر کودکان و نوجوانان عمدتاً دختر ۶ تا ۱۴ ساله هستند و بنابر گزارشات مرکز بررسی خدمات اینترنتی آمریکا، این صنعت (هرزه‌نگاری کودکان و نوجوانان) در سراسر جهان طیفی معادل ۱ تا ۲۰۰ میلیارد دلار درآمد ایجاد

---

1. Jasper Hamill
2. Catherine Harper

نموده است. در سال ۱۹۹۹، مرکز تحقیقات جنایت علیه کودکان دانشگاه نیوهامپشایر^۱ پژوهشی را انجام داد که در آن از ۴۸۵۰ نوجوان در مورد تجربیاتشان در اینترنت سؤال شده بود. براساس این پژوهش، از هر ۳۳ نوجوان ۱۰ تا ۱۷ ساله یکی از آنان مورد تهاجم و تهدید جنسی قرار گرفته بود (زیرا طرف مقابل از وی خواسته بود تا در جایی وی را ملاقات کند و به طور مرتب از طریق تهدیدات تلفنی یا از طریق پست الکترونی آزارها را ادامه داده بود). از هر ۱۷ نفر نیز یک نفر مورد تهدید به ربودن یا خشونت قرار گرفته بود و نکته نگران کننده در این تحقیق این مسئله است که کمتر از ۱۰ درصد از این نوجوانان این مشکلات را به مسئولین مدرسه یا پلیس گزارش کرده‌اند (cf. Miller, 2002).

۹-۴) تهدیدات و آزارهای اینترنتی

به‌طور کلی اذیت و آزار به معنای مواجهه با فردی زورگو و مهاجم است. در دنیای امروز، پدیده نوظهوری تحت عنوان «آزار و اذیت در سایبر»^۲ شکل گرفته است. این اصطلاح به این معنا است که فردی از طریق استفاده از تکنولوژی اطلاعات و ارتباطات، سایرین را مورد آزار قرار دهد. براساس تحقیقی در انگلستان، ۲۵ درصد از نوجوانان، به‌خصوص دختران ۱۱ تا ۱۹ ساله، از طریق اینترنت تهدید شده‌اند (cf. National Children's Home, 2002).

از آنجایی که مهاجمان اینترنتی معمولاً از هویت و اسامی مستعار استفاده می‌نمایند، به راحتی قابل شناسایی نبوده و هنوز سیاست‌های خاصی نیز برای برخورد و مقابله با آنان در دست نیست. در بسیاری از موارد، این مهاجمان با جعل هویت افراد به کلاهبرداری یا اعمال مجرمانه‌ای دست می‌زنند که این اعمال برای فرد نوجوان اضطراب، کاهش تمرکز، پرخاشگری و ترس را به همراه خواهد داشت. دکتر «جی کاتز»^۳، استاد دانشگاه تورنتو در این زمینه اظهار می‌دارد: نوجوانانی که مرتباً از اینترنت استفاده می‌کنند معمولاً افراد منزوی و گوشه‌گیری هستند و برای یافتن فردی که بتوانند با او در مورد این تهدیدات و سوء استفاده‌ها مشورت کنند یا از وی کمک بگیرند،

---

1. New Hampshire
2. Cyber Harassment
3. Katz

دچار مشکل می‌شوند. برای رفع این معضل، معلمین، مسئولان مدارس و والدین باید دارای دانش کافی در مورد میزان شیوع این مزاحمت اینترنتی باشند تا بتوانند دانش‌آموزان را از نحوه کاربری امن و مناسب فضای سایبر آگاه سازند. علاوه بر این، از آنجایی که معمولاً بزرگسالان در مقایسه با دانش‌آموزان دانش کمتری نسبت به روش‌های گوناگون استفاده از اینترنت دارند، باید به صورت مداوم دانش خود را به روز نمایند (cf. Kornblum, 2007).

۵- خانواده، اینترنت و نوجوانان

امروزه اینترنت جایگاه ویژه‌ای در ساختار زندگی خانواده‌ها پیدا کرده است. حضور این رسانه و به‌طور کلی رایانه شخصی، ارتباطات خانوادگی را دستخوش تغییر نموده است. استفاده از اینترنت فعالیتی زمان‌بر است که مدت تعامل افراد خانواده با یکدیگر را کاهش می‌دهد. در این میان، نوجوانان به واسطه فراغتی که دارند، نسبت به بزرگسالان، مدت زمان بیشتری را به اینترنت اختصاص می‌دهند. از طرف دیگر، اینترنت، کشمکش‌های جدیدی را در خانواده ایجاد می‌کند که شامل زمان استفاده از اینترنت، نوع صفحاتی که توسط نوجوان مورد استفاده قرار می‌گیرد و دستیابی نوجوان و والدین او به اطلاعات خصوصی یکدیگر و... می‌باشد. چنانچه نوجوان در پیوندهای عاطفی و درک متقابل با سایر اعضای خانواده دچار مشکل باشد، احساس تنهایی، افسردگی و بی‌تفاوتی کرده و برای جبران آن به یک دوست، سرگرمی خاص و... روی می‌آورد و اینترنت مناسب‌ترین محمل برای این مقصود است. «ژانت کرنبلوم»^۱، مفسر نشریه آمریکا تودی^۲، در این خصوص می‌نویسد: نوجوانان امروز به‌گونه‌ای بزرگ می‌شوند که در یک دست آنها کنترل تلویزیون و در دست دیگر موشواره^۳ رایانه است و دیگر دستی باقی نمی‌ماند تا دستان والدین خود را لمس نمایند. وی استقبال خانواده‌ها را از تکنولوژی‌های مدرن و در دسترس قرار دادن آن‌ها را برای نوجوانان، عامل گسست پیوندهای عاطفی می‌داند (Ibid). یکی از دلایل والدین امروزی برای

---

1. Janet Kornblum
2. USA Today
3. Mouse

این که ابزاری نظیر رایانه، تلفن همراه و... را در اختیار فرزندان خود قرار دهند، مشغله‌های دوران مدرن است. امروزه والدین ناگزیرند تا ساعات بیشتری را به کار خارج از خانه اختصاص دهند، لذا با یک فرافکنی و برای جبران خلاء حضور و هم‌صحبتی و همدلی با فرزندانشان بخصوص نوجوانان، رایانه‌های شخصی و اینترنت را جایگزین نموده‌اند. در واقع این تئوری که به «جایگزینی زمان»^۱ معروف است، هرگونه فعالیتی را که زمان بر بوده و از انسجام خانواده بکاهد مدنظر قرار می‌دهد. بر مبنای این تئوری، فعالیت‌های این چنینی باعث عدم ارتباط صحیح فرد با اعضاء خانواده شده و به چالشی برای وی در جامعه تبدیل می‌شود که تغییر و هدایت آن بسیار مشکل خواهد بود. شکاف نسلی مشهود در این دوران و کج فهمی نسل جدید و قدیم از علائق و سلاقی یکدیگر، تقریباً مطابق با پیشرفت فناوری بیشتر و بیشتر می‌شود (cf. Mesch, 2003).

سازمان اف، بی، آی، با توجه به حساسیت موضوع و نگرانی والدین، بخشی را برای آگاهی دادن و آشنا نمودن والدین با خطرات استفاده نوجوانان از اینترنت راه‌اندازی کرده است، در بخشی از آموزش‌های این سازمان نشانه‌های در معرض خطر قرار گرفتن نوجوانان برای والدین چنین تشریح شده است:

۱. سپری نمودن ساعات زیادی در اینترنت به خصوص در ساعات شبانه؛
۲. پیدا نمودن مطالب یا عکس‌های پورنوگرافیک؛
۳. تلفن‌های ناشناس به نوجوانان؛
۴. دریافت ایمیل، هدیه یا بسته‌ای از فردی که والدین وی را نمی‌شناسند؛
۵. تغییر سمت و سوی مانیتور و یا تغییر صفحه اینترنت به هنگامی که والدین وارد اتاق می‌شوند؛
۶. انزوا و گوشه‌گیری نوجوانان؛
۷. استفاده از اعتبار و رمز کاربری دیگران برای ورود به اینترنت (Cf. FBI. (Publications, A parent's Guide to Internet safty, 2008

---

1. Time displacement
2. Federal Bureau of Investigation

«پاول سافو»^۱، کارشناس مؤسسه «برای فردا»^۲ نیز اظهار می‌دارد: دختران به مانند سابق همان شیوه خاطره‌نویسی روزانه را حفظ نموده‌اند، اما این بار آنان وبلاگ شخصی خود را دارند و خاطرات روزانه خود را بی‌پروا در آن می‌نگارند. در بسیاری از مواقع، والدین با خواندن خاطرات روزانه دخترشان در وبلاگ شخصی وی، دچار شوک می‌شوند. در واقع آنچه که دختران نوجوان در اینترنت به اشتراک می‌گذارند، محیط و رویدادهای خانواده است که حریم خصوصی آن را کاملاً تحت‌الشعاع قرار می‌دهد (www.crosswalk.com, 2008).

در حقیقت چالش پیش‌روی والدین از غیرقابل کنترل بودن اینترنت ناشی می‌شود. از سوی دیگر، علاقه وافر نوجوانان به سپری نمودن اوقات خود با اینترنت به جای پرداختن به ارتقاء روابط اجتماعی و خانوادگی نیز از دغدغه‌های والدین امروزی است.

۶) کلام آخر

در شرایطی که ابزارهای تولید و توزیع تفکر، دانش و فرهنگ در اشکال جدید خود و با موارد مصرف چندگانه‌ای که دارند، افق جدیدی را پیش‌روی افراد می‌گشایند، رقابت برای تصرف و تسلط بر چنین محیطی حائز اهمیت بسیار است. اقتدار در این حوزه به معنای شرکت فعالانه در تولید و توزیع اطلاعات است که در چارچوب استراتژی‌های از پیش تعیین شده‌ای تعریف می‌شود. در اغلب مواقع، مخاطبین اینترنت حق انتخاب داشته و به‌صورت منفعلانه عمل نمی‌نمایند، اما چنانچه در گروه مصرف‌کنندگان اطلاعات قرار گیرند، موضعی منفعلانه اتخاذ می‌نمایند، چرا که در فرآیند تولید و توزیع آن دست نداشته و نمی‌توانند در گستره دانش و فرهنگ سهمی داشته باشند. به‌طور کلی، اینترنت مجموعه‌ای از فرصت‌ها و تهدیدات است که سامانه‌های تعاریف در بهره‌وری را دگرگون ساخته است. استیلاي سیاسی، فرهنگی و اقتصادی بر اینترنت به مفهوم دخالت منظم طبقه حاکم بر توده‌ها، نظم‌دهی مجدد ارزش‌ها، رفتارها و هویت ملت‌ها است. جامعه اطلاعاتی، تحت تأثیر فرهنگ غرب، تبعیض خاصی را در تبادل عناصر فرهنگی ایجاد نموده است که با تغذیه جوامع و تأثیر

---

1. Paul saffo
2. Institute for the future

بر ذهنیت‌ها نوع جدیدی از مناسبات اجتماعی را طراحی می‌کند. در این میان، ارتباطات میان کنشی بین افراد، شخصی‌تر شده و انسانها بیش از پیش گوشه‌گیر، منزوی و کم‌نشاط می‌گردند. این مناسبات زمینه را برای مصرف‌زدگی، رکود ذهنی و انفعال آماده می‌سازد (Thompson, 1999:p 124). گسترش اجتماعات مجازی به مثابه زوال اجتماعات واقعی و ایجاد خرده دنیاهایی است که فراسوی زمان و مکان، هویت‌های ملی و محلی را به هویت‌های جهانی تبدیل می‌کنند. در فرهنگ پست مدرنیسم، جامعه به دلیل هجوم اطلاعاتی دچار سرگردانی، عدم طبقه‌بندی و استفاده به موقع از اطلاعات و حتی شوک گشته و به نوعی نارسایی فرهنگی را تجربه می‌کند. تضاد نظام ارزشی در کشورهای دارای سابقه فرهنگی و هویت دینی با نظام سکولار حاکم بر جامعه اطلاعاتی، تناقضاتی را ایجاد نموده است که در بازشناسی و تشخیص خوب از بد، حتی اندیشمندان را نیز دچار مشکل می‌نماید تا چه رسد به نوجوانانی که هنوز در آغاز راه شناخت و درک استقلال شخصیتی هستند. از دیدگاهی منطبق‌گرا و عقلانی، نفی و ایستایی در مقابل اینترنت، نه تنها پاسخگوی نیازهای نسل امروز نیست، بلکه می‌تواند به عاملی جهت تخریب و فرسایش فرهنگ و توسعه تبدیل شود. امروزه دیگر نمی‌توان اینترنت را نادیده گرفت و در چرخه تبادل اطلاعاتی، با انکار و بی‌تفاوتی، دور باطل انفعال و مصرف‌زدگی را تسلسل بخشید. آشنایی دختران و پسران جوان ایرانی و مسلمان با اینترنت، تقارن خجسته‌ای برای رشد و تکامل اندیشه‌های نو و باهویت خواهد بود، به شرط آن که با هدایت و کنترل این استعدادها بالقوه از میزان آسیب‌ها کاسته شده و از این منبع عظیم انرژی و هوش در پویایی و توسعه فرهنگی استفاده شود. به همین منظور، والدین و مسئولین برای استفاده بهینه نوجوانان از اینترنت، ضمن کنترل منطقی آنها، باید از یک‌سو با ایجاد روابط صمیمانه فضایی راحت برای ابراز عقیده و نظر نوجوان فراهم آورند و از سوی دیگر، با افزایش آگاهی و دانش خود نسبت به فناوری اطلاعاتی تلاش نمایند تا حالت منفعلانه‌ای در قبال نسل جدید نداشته باشند. در انتها نکاتی چند به‌عنوان پیشنهاد در این راستا مطرح می‌گردد:

۱. تولید فکر و ایجاد برنامه‌ای استراتژیک به منظور تأثیرگذاری در فضای اینترنت در سطح کلان؛

۲. ایجاد نظام ارزشی و انگاره‌های ملی و دینی در تولید محتوای اینترنتی؛

۳. ایجاد فضاهای جذاب و پرنشاط برای ارضای هر نوع سلیقه مخاطبین؛
  ۴. بهره‌گیری از نظرات و توانایی‌های نوجوانان برای طراحی برنامه‌های اینترنتی بنابر دیدگاه هر دو جنس؛
  ۵. مشارکت مستمر نوجوانان دختر و پسر در روزآمد نمودن سایت‌های اینترنتی؛
  ۶. ارتقاء سطح آگاهی جامعه، خانواده‌ها و نوجوانان از چگونگی استفاده از اینترنت؛
  ۷. آسیب‌شناسی استفاده از اینترنت به خصوص در نوجوانان و جوانان؛
  ۸. افزایش آگاهی نوجوانان به خصوص دختران از نحوه مقابله با تهدیدات و مخاطرات اینترنتی؛
  ۹. ایجاد کانون مهارت‌های استفاده از اینترنت و وبلاگ‌نویسی در مدارس با نظارت اولیاء و مربیان؛
  ۱۰. تقویت پلیس ویژه جرائم اینترنتی و مراکز حمایت از دختران آسیب دیده؛
  ۱۱. آموزش و ظرفیت‌سازی در مورد سازمان‌های غیردولتی جوانان در افزایش مهارت‌های دختران جوان.
- در نهایت چنین به نظر می‌رسد که در ایجاد فضایی هوشمندانه برای تبیین استراتژی‌های فرهنگی، باید به‌گونه‌ای عمل نمود تا با تبدیل تهدیدها به فرصت‌ها نه تنها از فرسایش نیروی جوان جلوگیری شود، بلکه در فرآیند تولید فرهنگ با ابزاری جدید بتوان به حداکثر کارایی در این زمینه دست یافت.

فهرست منابع

- ◀ ساروخانی، باقر (۱۳۸۵)، «اینترنت و خانواده در ایران معاصر»، مجموعه مقالات همایش زنان و اینترنت در هزاره سوم، تهران، دفتر امور زنان سپاه.
- ◀ صادقیان، عفت (۱۳۸۶)، «تأثیر کامپیوتر و اینترنت بر کودکان و نوجوانان»، مجله الکترونیکی پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران، www.irandoc.com
- ◀ غمامی، علیرضا (۱۳۸۴)، «خطر سایبر برای کودکان»، ماهنامه اصلاح و تربیت سازمان زندانها و اقدامات تأمین و تربیتی کشور، ش ۳۷.
- ◀ قاسم‌زاده، لیلی و شهرآرای، مهرناز و مرادی، علیرضا (۱۳۸۵)، «بررسی نرخ شیوع اعتیاد به اینترنت در دختران دبیرستانی شهر تهران و مقایسه دختران معناد و غیرمعناد به اینترنت در متغیرهای تنهایی، عزت نفس و مهارت‌های اجتماعی»، مجموعه مقالات همایش زنان و اینترنت در هزاره سوم، دفتر امور زنان سپاه.
- ◀ مهدی‌زاده، شراره و عبداللهی، الهه (۱۳۷۶)، «بررسی جامعه‌شناختی روز ولنتاین در میان جوانان تهران»، فصلنامه مطالعات جوانان، ش ۱۰ و ۱۱.
- ◀ هنرپروران، نازنین و رفاهی، ژاله (۱۳۸۵)، «زنان و پیامدهای روانشناختی چت و دوست‌یابی‌های اینترنتی»، مجموعه مقالات همایش زنان و اینترنت در هزاره سوم، دفتر امور زنان سپاه.
- Chebbi, prasanna (2000), "Some observations on Internet Addiction Disorder Research", **Journal of information system Education**, Washington.D.C.
- Duran, Maria Garcia (2003), "Internet Addiction Disorder", **psycho journal**, Washington.D.C.
- Friedman, Thomas(2008), "**Hot, flat and crowded**", Straus Farrar press ,Texas.
- Hamill, jasper (2008), "Internet porn encourages Teenagers to have sex early", **Sunday Herald**, v.345.
- Harper, Catherine (2008), "**Campaign against pornography**", Scottish w. press.
- Kornblum, Janet (2007), "Indersexes", us today: www.ustoday.com
- Kerby, Richard (2004), "**Internet Initiative for Africa**", Report, UN, New York.
- Koo, Jason (2005), "**the digital divide of elderly women in korea the difference between the users and non-users of the internet**", UNESCO chair symposium, sookmyung women university, Seoul.

- Len hart, Amanda (2001), “**The internet and education**”, Cambridge press.
- Lim, Jin-sook (2004), “**A learning system for Internet Addiction prevention**”, proceedings of IEEE International conference on Advanced Learning Technologies.
- Mathews, Gordon (2000), “**Global culture / individual Identity**”, Routledge, New york.
- Mesch, Gustavo (2003), “**The effects of internet use on family cohesiveness**”, Atlanta press.
- Miller, Marlyn (2002), “**Teenagers and internet safety**”, PEW Report, Michigan press.
- Natu, Nitasha (2005), “**Teen Internet Users select entertainment.**”, Mumbie .
- Suler, John (2007), “**psychology of cyberspace**”, Science Monitor.
- Taci, C. Line (2001), “**Developing an Internet attitude scale for high school student**” Black Coach press, London.
- Thompson, John (1999), “**Ideology and Modern Culture**”, Stanford University press. USA.
- Young K.S (1998), “**Caught in the Net: How to recognize the signs of Internet addiction and a winning strategy for recovery**”, New York, John Wiley press.